

ساکنان این کوچه سالی یک بار حرم را گل باران می‌کنند

رضا سلیمان نوری| مسیر قدیمی کنار باغ هشت‌آباد در طول تاریخ نام‌های بسیاری داشته است. اما مشه‌دی‌ها برای سال‌های متمادی آن را با نام کوچه «مسجد دوازده‌امامی‌ها» یا «کوچه دوازده‌امامی‌ها» می‌شناسند تا جایی‌که به‌رغم تعیین سه نام جدید برای بخش‌های مختلف آن، مردم کوچه را با این نام غیررسمی می‌خوانند و حتی در تابلوی ورودی کوچه هم تغییراتی داده‌اند تا به همگان نشان دهند نام مورد تأیید آنان همین نام قدیم است. نخستین نام شناخته‌شده برای این معبر عنوانی است که به‌دلیل مجاورت با باغ معروف «هشت‌آباد» بدان داده شده بود و مردم در سال‌های پایانی سده ۱۳خورشیدی، این مسیر را کوچه «کنار باغ هشت‌آباد» و در برخی اوقات کوچه «باغ هشت‌آباد» می‌خواندند. در سال‌های بعد و با تبدیل «باغ هشت‌آباد» به دارالشفا، رضوی اندک‌زمانی کوچه به‌عنوان کوچه «دارالشفا» معروف شد و پس از آن مدت زیادی به‌نام کوچه «مسجد بالاوح» شناخته می‌شد. در همین دوران به‌دلیل سکونت چندنفر از افرادی که برای حمل‌ونقل مردم و وسایل آنان الاغ کرایه می‌دادند و بر همین اساس در منزل خود طولیه‌ای برای نگهداری حیوانات بارکش داشتند، کوچه به نام راسته و «گذر خرکاران» نیز شناخته می‌شد. روایت امروز ما را درباره تاریخ این کوچه بخوانید.

نمای خانه از شند مجاور مدرسه علمیه علی بن ابی‌طالب (قدیمی‌ترین خانه مسکون کوچه)

مدرسه علمیه حضرت علی بن ابی‌طالب (تأسیس ۱۴۳۳ هجری)

بنای قدیمی کوچه یزدانی ۳

- نامی که در گذر زمان فراموش نشد

در برخی نقشه‌های این دوران کوچه مورد‌نظر مانند کوچه مجاور خود («کوی سعادت») به نام کوچه «حوض لقمان» معرفی شده که اشتباهی ثبتی است؛ زیرا که «حوض لقمان» ارتباط مستقیمی با این کوچه نداشته و خود کوچه دارای چند حوض انبار بوده است. قرار داشتن مسجدی کوچک که روی نخستین حوض انبار در این کوچه ساخته شده بود، سبب شد در سال‌های بعد، ابتدا کوچه به‌عنوان کوچه «مسجدروحوضی» شناخته‌شود اما با تکمیل و گسترش مسجد، نام کوچه نیز به نام جدید مسجد، یعنی کوچه «مسجد دوازده‌امامی‌ها» تغییر کرد؛ این نام سال‌های سال نام رسمی و غیررسمی کوچه بود تا اینکه راسته کوچه «باغ هشت‌آباد» به نام یکی از شهدای ساکن کوچه، یعنی «شهید محمدزاده»، نام‌گذاری و در ابتدای این کوچه نیز تابلوی «محمدزاده ۷» نصب شد. اندکی بعد نام دیگر شهید این محدوده، یعنی «شهید حمیدرضا یزدانی» هم بر بخش دیگری از کوچه نشست و نام تابلوی معرفی کوچه (از سمت جنوب) را به خود اختصاص داد. این در حالی است که در تابلوی ابتدای کوچه (از سمت شمال و در تقاطع با کوچه «یغمای» سابق یا «شهید نعمتی» کنونی) عنوان «یغما ۶» (اکنون «شهید نعمتی ۶») حک شده و هم‌زمان در تابلوی قرارگرفته در ابتدای محل (در تقاطع این کوچه با خیابان «کاشانی») هم عناوین «شهید کاشانی ۴۴»، و «شهید ابوالقاسم عسکری» ثبت شده است.

نکته جالب این است که این کوچه در امتداد مسیر خود یک شکست دارد؛ محدوده شکست کوچه که در انتهای بخش نخست، یعنی محل اتصال کوچه‌های «شهید محمدزاده ۷» و «شهید نعمتی ۶» قرار گرفته هم در برخی نقشه‌ها با نام «شهید رحمتکش» و در تعدادی دیگر با نام «شهید محمد جمال فریدزاده» معرفی شده است. به‌این‌صورت، باید گفت که اکنون سه بخش مختلف این مسیر، هرکدام حداقل دارای دو نام مستقل هستند.

- تاریخی که از دوره قاجار آغاز می‌شود

دوران تولد کوچه «دوازده‌امامی‌ها» را باید حداقل‌زمان ترسیم نقشه‌دالمج در ۱۲۴۸ خورشیدی تا نقشه هرتسفلد در ۱۳۴۳ خورشیدی دانست. این ادا وقتی پذیرفتنی‌تر می‌شود که بدانیم در متون تنظیم‌شده قبل از این دوران، اشاره‌ای به وجود سکونت در کوچه مورد‌نظر نشده است. دالمج نیز هنگام ترسیم نقشه خود هیچ اشاره‌ای به وجود این کوچه نکرده و محدوده کنونی کوچه را با نام «باغات مشجر بالاخیابان» معرفی کرده است.

این بدان معنی است که در نیمه قرن ۱۳ خورشیدی، در این محدوده سکونت اجتماعی وجود نداشته و اگر فرد یا خانواده‌ای ساکن بوده به‌عنوان کارگر یا نگهبان باغ سکونت داشته است. این وضع در نقشه هرتسفلد اما بسیار متفاوت است؛ براساس این نقشه در سال ۱۳۴۳ خورشیدی، نه

تنها کوچه مورد‌نظر وجود داشته که مسیرش هم کامل بوده و در بخشی از کوچه «باغ هشت‌آباد» تا دیوار بهره شهر امتداد داشته است؛ همچنین در نقشه هرتسفلد در این مسیر، علامتی ثبت شده است که به نظر می‌رسد محل حوض انبار اصلی کوچه بوده است.

- تکمیل کوچه «دوازده‌امامی‌ها» در دوره پهلوی

نیمه نخست قرن ۱۴ خورشیدی را باید دوره تکمیل و سپس بلوغ کوچه «دوازده‌امامی‌ها» دانست؛ براین اساس در حالی‌که کوچه در سال ۱۳۱۰ خورشیدی دارای دو فرعی غربی و یک فرعی شرقی بوده، در سال ۱۳۳۳ تعداد فرعی‌های غربی و شرقی آن، به سه فرعی در هر سمت افزایش می‌یابد. این محدوده تا سال ۱۳۲۵ خورشیدی، به بهره شمالی شهر ختم می‌شده است اما با ایجاد خیابان «شاه عباس» («شهید کاشانی» کنونی) حداقل‌سال این سال تا سال ۱۳۳۳ خورشیدی، وضعیت انتهای کوچه تغییر کرده و هم‌زمان، ابتدا به کوچه «یغما» -که همان کوچه «پشت بهره» قدیم بوده- و سپس با فاصله یک پلاک به خیابان جدیدالاحداث اشاره‌شده منتهی می‌شده است؛ همچنین در این دوره زمانی بافت جمعیتی کوچه که ابتدا متشکل از زائران یزدی مهاجر به مشهد بود هم تغییر کرد و برخی ساکنان مناطق شمالی خراسان نیز به بافت جمعیتی این کوچه افزوده شدند.

نام کوچه:	«مسجد دوازده‌امامی‌ها»
دیگر نام‌های کوچه:	کوچه «کنار باغ هشت‌آباد»، کوچه «دارالشفا»، کوچه «مسجد روحوضی»، «گذر خرکاران» و کوچه «مسجد دوازده‌امامی‌ها»
قدمت کوچه:	دوره قاجار
مهم‌ترین بناهای کوچه:	مدرسه علمیه علی بن ابیطالب ^(۱)

۹۲ سال پیش اتفاق افتاد

کمال‌الملک نقاشی‌هایش را به مجلس شورای ملی اهدا کرد

نقاشی کمال‌الملک به مجلس شورای ملی
این اثر مردم‌رانشی نام دارد که در خیر ذکر شده آخوند مصری نوشته شده است

فرخدا سال ۱۳۱۲ خورشیدی بخشی از آثار نقاش نامی ایران، استاد کمال‌الملک، به مجلس شورای ملی اهدا می‌شود. خبری جذاب که روزنامه آزادی آن را در آبان‌ماه چاپ و منتشر کرده است. نکته جذاب این خبر نوشته شدن ریزتابلوها و ویژگی آن‌هاست. در این خبر آمده است: «به قرار خبر واصله، آقای کمال‌الملک که مدت‌هاست در حسین‌آباد نیشابور عزلت‌گزیده‌اند، اخیراً دوازده فقره از تابلوهای خود را به وسیله آقامیرزا علی‌خان محمودی به مجلس شورای ملی ایران اهدا فرموده‌اند. پرده‌های مزبور عبارت‌اند از سه قالی و ۹ پرده رنگ‌روغنی و سه قالیچه؛ سه پرده نخست عبارت‌اند از ۱- تصویر خود آقای کمال‌الملک، ۲- رامبراند، نقاش معروف ایتالیا، (این دو تصویر از شاهکارهای مهم صنایع مستظرفه است)، ۳- دورنمای جاده شمیران،» خبرنگار نویس جریده آزادی در ادامه نام ۹ پرده رنگ‌روغن را هم چنین درج کرده است: ۱- در قیر نهادن حضرت عیسی^(ع)، ۲- صورت رامبراند فوق‌الذکر، ۳- صورت سن‌ماتیو که انجیل را نوشته و این پرده از روی شاهکار رامبراند نقاش‌گرفته برداشته شده است، ۴- دورنمای کوه دماوند، ۵- مجلس فال‌گیری، ۶- یک کبک، ۷- آخوند مصری، ۸- صورت مرحوم عضد‌الملک، ۹- پرده آب‌رنگی صورت مولانا (محرر جریده تربیت)، چون این پرده‌ها از شاهکارهای مهم نابغه نامدار شرق آقای کمال‌الملک است و صدها هزار تومان بیشتر ارزش دارد، حقیقتاً فکر قابل‌تقدیسی است که به مجلس شورا اهدا فرموده‌اند.»

از گوشه و کنار تاریخ

خانه «شوکت السلطنه»

خراب شد و ۲ کودک زیر آوار ماندند

گذری بر اخباری که ۹۳ سال پیش از فروردین‌ماهی طوفانی گزارش شده‌اند

نمای از خانه‌ای تخریب‌شده پس از طوفان در مشهد، دهه ۴۰ قرن ۱۴ خورشیدی

و گرانی این کالا هشدار می‌دهند؛ «به موجب خبری که از قوچان می‌دهند، شدت سرمای ناگهانی شکوفه و سردرختی را فاسد نموده و نیز بر اثر کثرت بارندگی، سیل در نقاط مختلفه جاری و خرابی‌هایی به‌زراعت وارد کرده است.» نوشته جراید حکایت از آن دارد که بارندگی چنان است که نه تنها خانه‌های کاغذی فرتوت مردم فرودست که منزل اغنیای شهر را هم آسیب‌پذیر کرده و سبب مرگ چند کودک شده است؛ «چون این ایام بارندگی زیاد شده، منازل خیس و خرابی‌هایی واقع شده است، من جمله دیوار منزل شوکت‌السلطنه که وصل به حمام بوده، خراب شده و چند نفر طفل که پشت دیوار بازی می‌کرده‌اند، همین که می‌بینند آجرهای دیوار می‌افتند. فرار می‌کنند ولی دو طفل که کوچک‌تر بوده و احساس خطر نمی‌کنند، مشغول بازی بوده که زیر آوار رفته و تلف می‌شوند. و نیز در همان حدود، خانه خراب‌گردیده و دو نفر زیر آوار مانده می‌میرند.» این دست اخبار را می‌توان تا نیمه اردیبهشت‌ماه فراوان دید اما پس از آن بارندگی‌ها کمتر و حوادث مربوط به آن‌ها نیز مختصر می‌شود.

سیدی| مشهد شب گذشته طوفانی وحشتناک همراه با باد، باران و رگبارهای پراکنده را تجربه کرد. بهار است دیگر و تاریخ اخبار نشان می‌دهد گاهی این طوفان‌های ناهنگام چنان بوده که خسارت‌های جانی و مالی فراوانی برجای گذاشته است. نمونه‌اش فروردین سال ۱۳۱۱ خورشیدی است. تورق چندروزه اخبار جراید در این روزگار نشان می‌دهد طوفانی بزرگ و چندروزه جان‌چندمشهدی را گرفته و سبب خرابی خانه‌های بسیاری در شهر شده است. روزنامه آزادی در نیمه فروردین هم‌زمان چندبار خبر طوفان را با این مضمون‌ها چاپ کرده و چنین نوشته است: «بر اثر بارندگی ممتد این ایام، اغلب منازل نم‌کشیده و در بعضی محلات خرابی‌هایی نیز واقع‌گردیده است. من جمله در محله نوغان اطایق خراب و دو نفر زن زیر آوار مانده‌اند. فوری آن‌ها را بیرون آورده، یکی تلف شده و دیگری مجروح و تحت‌معالجه است. در کوچه «زدی» بالاخیابان هم خانه خراب [شده] ولی چند نفر که زیر آوار رفته بودند، بدون هیچ آسیبی آن‌ها را بیرون آورده‌اند.»

باران‌های بهاری این سال تا اواخر فروردین هم ادامه پیدا می‌کند و این بار نه تنها مشهد که برخی شهرهای خراسان را هم درگیر می‌کند. آن چنان که این بار روزنامه هادرباره نابودی شکوفه درختان و از بین رفتن سرگل میوه‌ها می‌نویسند و برای سالی بدون میوه

اخبار قدیمی